

BIVALIŠČE MED IDEALOM, KONSTRUKCIJO IN UPORABNOSTJO

UDK 728.1
COBISS 1.01 izvorni znanstveni članek
prejeto 15.04.2006

The dwelling, between the ideal, structure and utility

izvleček

Deželo vzhajajočega sonca zaznamuje gledanje na stvarnost kot na nedeljivo celoto, kar se kaže tudi v oblikovanju prostora. Tradicionalna hiša ali tempelj, naravna scenografija in/ali vrt predstavljajo enovito celoto. Japonsko tradicijo zaznamuje spoštovanje likovnosti naravne scene. Atrij je vpeljan iz razloga zagotavljanja zasebnosti in zaradi vpeljave privatne scenografije, čajni vrt ločuje javni in izrazito zasebni prostor rituala.

Kulturni prostor lahko narekuje specifične bivalne pogoje, na drugi strani podobne prostorske forme niso vedno povsem odvisne od časa nastanka in prostora, zato pa postajajo sinonim za oblikovanje prostora glede na ostale posebne pogoje. Izhodišče za oblikovanje prostora predstavljajo razumevanje sveta in z njim tudi nauk o lepem, hkrati pa tudi uporabnost, trdnost, tektonika, konstrukcija in potresna varnost, ki se na prejšnje navezuje. Tudi atektonski način oblikovanja se v opremi japonske tradicionalne arhitekture uporablja zavestno, saj je takšno izhodišče zaradi navideznega nesmisla likovno lahko izjemno učinkovito.

Človekovo udobje je v japonski tradicionalni arhitekturi dostikrat žrtvovano ravno na račun predpisanih estetskih pravil. Sistem estetskih kanonov kaže na določeno togost, ki se kaže celo v sodobni japonski arhitekturi, ki je vpeta med tradicijo in modernizem.

"Prosto pritličje" v tradicionalni arhitekturi je mogoče primerjati celo z uporabo pilotov v Modernizmu. Modularnost, minimalizem, usmerjen pogled in spremenljiva izraba prostorov v tradicionalni japonski arhitekturi so najverjetneje vplivali tudi na moderno arhitekturo.

ključne besede:

umetnost oblikovanja prostora, tradicionalna arhitektura, japonska hiša, likovnost, kvaliteta bivalnega okolja, bosanska meščanska hiša

abstract

The land of the rising Sun is characterized by the attitude that reality is an indivisible entity, as can also be seen from spatial design. The traditional house or temple, natural scenery and/or garden represent single, uniform units. The Japanese tradition is marked by its respect for the artistic component of the natural scene. The atrium was introduced to ensure privacy and private scenery, in the tea garden the public part of the ritual is divided from the exceptionally private one.

Cultural space can dictate specific living conditions, but on the other hand, similar spatial forms are not always fully dependant on time of creation or space and are therefore becoming synonyms for spatial design according to other special conditions. The starting point for designing space is the understanding of the world and with it also knowledge of the beautiful, but simultaneously also utility, endurance, tectonics, structure and earthquake resilience that tie to the former. Even non-tectonic design is used consciously in traditional Japanese architecture, since such a starting point can be truly artistically effective because of the apparent nonsense it represents.

To meet the proscribed aesthetic rules human comfort is often sacrificed in traditional Japanese architecture. The system of aesthetic canons points out to rigidity, which can still be seen in contemporary Japanese architecture and is caught between tradition and modernity.

The "open ground floor" of traditional architecture can be compared to the use of pilotis in modernism. Modularity, minimalism, directed views and changeable use of space in traditional Japanese architecture have probably also influenced modern architecture.

key words:

the art of designing space, traditional architecture, Japanese house, art, quality of the living environment, Bosnian town house

Japonska tradicija, odnosi in razmerja

V tradicionalni japonski kulturi so razvita razmerja do narave (življenja) in do človeka, odnos do kompozicije in razmerja v kompoziciji, pa najsi gre za likovno kompozicijo in umetnost kot tako (umetnost urejevanja cvetja - ikebano, umetnost oblikovanja miniaturnih drevesc - bonsai, za kaligrafijo, zgibanje papirja, slikarstvo ali gledališko umetnost) ali arhitekturno kompozicijo. V okviru "odnosov", ki se tičejo čajnega obreda so razvita "razmerja" do čajne hiše, dostopa, vrta, ki spada k čajni hiši, obnašanja med samim obredom, ureditvijo prostora same čajne hiše, ki s seboj prinese tudi standardna razmerja – velikost prostora, standardne mere elementov in način njihovega sestavljanja. (Pozicija okna čajne hiše v slogu soan ne obstaja le iz utilitarnega razloga - zaradi prezračevanja, niti ne obstaja le zaradi likovnega učinka na steni, temveč zaradi določene igre svetlobe in sence v času čajnega obreda, kot piše Nishi [1985: 116].) Japonska tradicija dobesedno sloni na estetskih kanonih in ustaljenih oblikah, tudi na oblikah obnašanja.

Narava in pomen entitet

Japonski oblikovalci prostora so v skladu s kulturo in dojetjem sveta, od nekdanj skušali vzpostaviti odnos do narave, krajine, težiščne točke zunanjega, pa tudi notranjega prostora, pri čemer so spoštovali simbolno kontakcijo posameznih entitet. Pejzaž, veduta, naravna scena, vertikala, predvsem pa pomenska vrednost posameznih entitet so od nekdanj soustvarjale bivalno okolje (Os s *torri*-jem, reka s svojimi meandri, gora, češnja,...). Kot pravi Nishi, [1985: 11] ureditev prostora spoštuje likovnost naravne scene. Kadar ni mogoče izkoristiti naravne scene, se vpelje notranji vrt, ne glede na njegovo velikost.

V naši bližini je potrebno omeniti tudi tradicionalno bosansko meščansko arhitekturo, ki je na podoben način iskala stik z zelenjem in usmerjala pogled na trg oziroma na *čaršijo*, kar je bilo dejansko v interesu skupnosti, saj so bile ženske zaradi pogleda na svet in moške dominacije bolj ali manj vezane na domače ognjišče.

Za bistvo japonskega odnosa do oblikovanja prostora, ki sledi določenim tradicionalnim vzorcem in za njegovo vsebino, lahko celo posplošeno in v prenesenem pomenu velja, da gre za "veter, ki ga ne moreš čutiti in za vodo, ki je ne moreš zajeti". Posredno opisovanje posameznih pojavov stvarnosti, kadar gre za način komunikacije s pomočjo besed in hkratno nepredmetno videnje obstoječega, pravzaprav pojasnjujeta način razmišljanja in dojetje stvarnosti Daljnega Vzhoda. (Gledano širše, takšno razumevanje obstoječega seveda ni nujno povezano le s pomenom *Feng Shui*.) Načelo, bistvo in vsebino stvari je najlažje ujeti v pismenke, ki so v svojem bistvu simboli, pri čemer so ideogrami nastali kot logična posledica dojetja sveta na takšen način, pomenijo pa sistem neverbalne, likovne komunikacije, pa tudi čista likovna sporočila. [glej tudi Marolt, 2005: 20-25]

"Vrt" in bivališče po japonskem okusu

Horton v uvodu, ko pojasnjuje kaj opredeljuje japonsko arhitekturo, piše, da je japonski vrt lahko skrčen v entiteto, ki jo predstavlja en sam samcat cvet v dekorativni niši čajne hiše, ali nastopa v obliki pograbljenega peska zenovskega kamnitega vrta. Na drugi strani lahko japonski vrt vključuje izposojeno razširjeno sceno oddaljenih gora. [Nishi, 1985: 7, 8] Japonska tradicionalna arhitektura naj bi bila konvencionalna, pa vendar odprta posameznim izboljšavam in domislicam, pri čemer je vedno v ospredju želja po ohranjanju čistosti rituala.

Temelji japonske estetike

Z enostavnostjo prežeta japonska estetika po mnenju Tauta, ki ga v uvodu Uedove knjige navaja Nitschke, meji že na pretirano skromnost in siromaštvo. Po mnenju Uede, ki kritično govori o oblikovanju japonskega domovanja in ki ga citira Nitschke, je v tradicionalni japonski arhitekturi dostikrat človekovo udobje žrtvovano na račun dvomljivih strogo predpisanih kanonov. (Sedenje na tleh okoli ognjišča, na riževi slami položeni na steptano ilovico, ko v hladnih zimskih mesecih piha v hrbet iz vseh mogočih špranj, dejansko ne predstavlja posebnega udobja.) Tradicionalno japonsko domovanje naj ne bi bilo izraz širine duha, pač pa posledica predpisanih estetskih pravil. Sodobna japonska hiša naj bi bila ujeta med tradicijo in modernizem, kar naj bi kazalo na svojevrstno negotovost v izhodiščih oblikovanja prostora. [Ueda, 1990: 8,9]

To, da japonska hiša ni napolnjena z opremo, lahko temelji na razumevanju (vseobsežne) praznine, ki izhaja iz taoizma (pri čemer so precej vzorcev prevzeli od Kitajcev), enostavnosti življenja in odprtosti do narave. Minimalizem, enostavnost, ..., pa se pravzaprav navezujejo in služijo kot izhodišče teženj moderne arhitekture.

Izhodišče in teze

Kulturni prostor, okolje, oziroma milje, pomenijo običajno specifično dojetje (celovitosti) bivanja in s tem posredno tudi arhitekturnega prostora, posledica tega pa je, da lahko nudi tudi specifične bivalne pogoje (ki se dejansko seveda navezujejo na podnebne razmere, naravne danosti, ...). Na drugi strani se lahko podobne prostorske forme v arhitekturi pojavljajo ne glede na to, da gre za razdaljo nekaj tisoč kilometrov in celo v primerih, ko gre za precejšnjo fizično oddaljenost in časovno razliko med časom nastanka med primerjanimi objekti. Ovalna forma na primer, je že od nekdaj sinonim za oblikovanje prostora v težkih bivalnih pogojih. (Najdemo jo recimo tako na Japonskem, kjer naj bi take oblike dokazano obstajale že v obdobju jōmon, približno 5000 – 3500 let pred našim štetjem, obstaja pa tudi restavrirano bivališče iz obdobja yayoi, iz obdobja, ki traja od leta 200 pr. n. št. do leta 250 našega štetja. Podobna forma, kot pastirski stan, obstaja tudi pri nas na Veliki planini, ki je stara le nekaj desetletij, izvorno verjetno dobro stoletje, kvečjemu slabi dve stoletji.)

Primeri bivališč [Marolt, 2006: 35-39] podkrepljujejo tezo, da lahko preživi le takšno oblikovanje, ki je v dani situaciji in pogojih kar se da ustrezno, to je oblika, ki na optimalen način, v okviru danih možnosti: glede na stopnjo kulture in civilizacije, glede na nivo tehnologije, tehnike in dostopnega gradbenega materiala, ..., kljubuje določenim naravnim pogojem in zadosti uporabni vrednosti in vsebini posameznega prostora oziroma objekta.

Spremenljiva izraba prostorov in prazen osrednji prostor *halvata* - sobe bosanske meščanske hiše, kažejo na drugačen način razmišljanja kot je to v navadi na Zahodu. Orient, pa tudi Daljni Vzhod prinašata v zahodni del sveta nove razsežnosti v razumevanju bivanja in s tem mogoče "inovacije" v oblikovanje arhitekturnega prostora.

Sodobnost bosanske hiše gre iskati v njenem sožitju z naravo (pogled usmerjen na zelenje, vrt, na *čaršijo* oziroma izsek mesta). Dušan Grabrijan [1985: 15] prosto pritličje Morića hana v Sarajevu primerja celo z Le Corbusierovo uporabo pilotov. (Le Corbusier je potoval tudi po Indiji in naj bi skromnost hindujcev vnesel v oblikovanje vikend hiše za svojo soprogo. Jutranje kopanje v morju pa je smatral za svojevrsten (očiščevalni) obred,

zato ni čudno, da je kopalnici v Vili Savoye v Poissyju namenil najlepšo - sončno lego.)

Les je na Japonskem, zaradi poraščenosti dežele z gozdovi, od nekdaj osnovni gradbeni material. Ta na vlagi trohni, zato je treba "pritličje" od vlažnih tal odmakniti. Japonci so že zelo zgodaj uvedli tudi simbolno vertikalo – steber. Tudi kadar templji slone na pilotih, ne gre le za simbolni odmik od terena, temveč v prvi vrsti za zaščito pred vlago. Sistem pilotov na kamnitih podstavkih, ki so ga Japonci povzeli po Kitajcih, pa za svoje izhodišče jemlje tudi, ali predvsem potresno varnost.

Razmerja in velikosti prostorov so na Japonskem določena glede na uporabo, pa tudi stan uporabnika. Pri tradicionalni japonski arhitekturi so standardizirane tako velikosti elementov, kakor tudi stiki – lesne zveze. Modularnost in spremenljiva izraba prostora sta torej pomembni že davno pred nastopom moderne arhitekture, ki se morda celo zgleduje po tradicionalni arhitekturi. [Marolt, 2006: 10] Mera *tatamija* – podloge iz riževe slame (90x180 cm, nekateri avtorji govore o meri, ki je nekaj manjša od enega oziroma od dveh metrov - 95x190 cm) je postala modularna mera, mera, ki narekuje velikost prostorov, posredno pa tudi dimenzije konstruktivnih elementov. *Fusuma* - pomične stene pri tem omogočajo rabo prostora glede na trenutne potrebe.

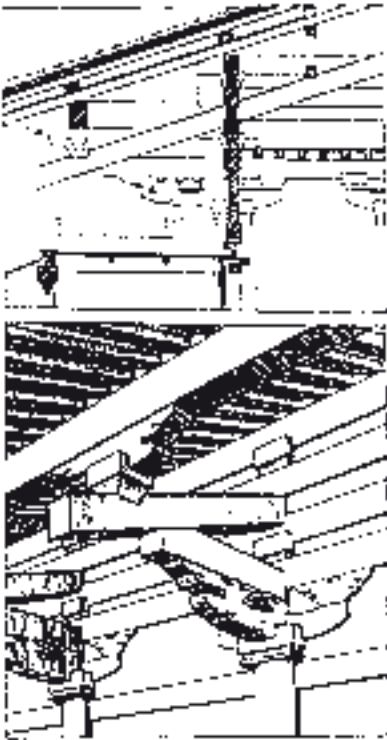
Konstrukcija, trdnost in tektonika

Medtem, ko evropsko arhitekturo zaznamuje napor v zvezi z oblikovanjem fasadnih odprtih, kot naj bi to komentiral Le Corbusier, [Ueda, 1990: 11] naj bi japonsko arhitekturo zaznamovali napor v zvezi z oporo, z gradnjo z navpičnimi elementi (piloti, stebri). Evropska izkušnja naj bi temeljila predvsem na gradnji v kamnu in opeki, kar omejuje velikost fasadne odprtine, saj kamen slabo prenaša nateg.

Kamen, katerega gornja ploskev je obdelana kot ležišče stebra, se v japonski arhitekturi pojavlja kot podstavek, baza stebra, zato da spodnji del lesenega stebra ne gnije. V primeru globoke potopitve stebra v zemljo, bi ta tik nad zemljo začel gniti, predvsem pa obstaja večja verjetnost, da bi se na tem oslabiljenem mestu ob potresu zaradi "todega vpetja" tudi zlomil ali počil.

Nekdanje bivališče, ki naj bi se zgledovalo po tedanjih templjih, ima enega ali tri stebre v središču, oziroma težišču objekta, ki prenašajo večino teže strehe. (Ta zaradi globokih napuščev in kritine, zaradi svoje velikosti in simbolne oblike, dostikrat predstavlja večji del teže objekta.) Kadar je streha hkrati tudi simbolni element, je lahko celo namerno predimenzionirana, predstavlja pa nasprotni pol zemlje (tuzemskega), to je nebo. V primeru, da je hkrati tudi ukrivljena, lahko govorimo o simbolu oblaka, ki naj bi se neovirano gibal po nebu. (Mehkoba v "delovanju" naj bi imela izjemno moč in pomeni sposobnost premagovanja ovir in postopno, a stalno napredovanje.) Gre torej za več izhodišč. Prvo predstavlja razumevanje sveta, drugi trdnost, tektoniko in konstrukcijo. [glej tudi Ueda, 1990: 12, 13]

Sistem nosilnih elementov in nenosilnih polnil in stebrov je mogoče primerjati z načinom gradnje, kjer gre za nosilno konstrukcijo in nenosilno fasadno oblogo, katere konstrukcija ne nosi ničesar razen same sebe (kadar gre na primer za stekleno fasado). Večina stebrov v notranjosti objekta tradicionalne japonske arhitekture je tako nenosilnih in služijo opremi oziroma "dekoraciji" prostora. Tako se lahko pojavi relativno tanek steber pod mogočno gredo, kar je sicer v nasprotju s tektonskim načinom razmišljanja, zato pa je takšno oblikovalsko izhodišče, ravno zaradi tega nasprotja, lahko izjemno učinkovito.

Sliki 1 in 2: Kadar gledamo pod "bogato okrašen", globok napušč japonske (tempeljske) arhitekture, bi lahko zmotno mislili, da gre za okraševanje. Princip "vzvoda" omogoča enakomernjšo razporeditev teže, statično ravnovesje v osnovnem pomenu besede.
When we look under the "richly decorated", deep eaves of Japanese (temple) architecture, we could be deceived into thinking that it is mere decoration. The principle of the "lever" enables equal distribution of weights, static balance in the prime sense of the word.
Vir: Zwerger, K., 1997: Wood and Wood Joints: Building Traditions of Europe and Japan. Birkhäuser, Basel, Berlin, Boston: 175 (sliki 376, 377).

Japonska in leseni skelet

Pri "mehkem" vpetju, v skeletnem sistemu z dodatnimi stebri, ki nosijo večino teže strehe, pride do mehčanja potresnega sunka zaradi stebrov na kamnitih bazah. Stavba pri iskanju ravnovesne lege le zaniha naprej in nazaj. Celotna lesena konstrukcija se sicer zaziblje, a se ne poruši.

Kompleksne tesarske zveze v okviru japonske arhitekture so nastale iz razloga, ker je Japonska dežela potresov. Med potresom se konstrukcija sicer lahko premakne, ne sme pa element pasti iz ležišča.

Izjemno natančni stiki nenosilnih elementov (konstrukcije pomičnih ali fiksnih sten,...), so takšni iz razloga, ker ti elementi štejejo med elemente opreme, kjer je les še skrbneje izbran, predvsem pa pravilno in dovolj dolgo sušen.

Napušč v tradicionalni japonski arhitektur

iGloboki napušči nad verando, poleg tega da ščitijo steno, zagotavljajo tudi senco v notranjosti objekta. Japonska kot dežela senc, [Tanizaki, 2002] se za razliko od Zahoda od nekdanj izogiba direktnemu vpadu sončnih žarkov v bivalne prostore. Prameni direktno pronicajo v prostor, kadar oblikovalci prostora preko riževega papirja v prostor spustijo pramen razpršene svetlobe, ki dopolnjuje vzdušje v čajni hiši in doda prostoru, čajnemu obredu, opremi, čajni posodi in čaju novo kvaliteto. Z uporabo fasadne opne, ki mimo lesenih lamel deloma prepušča sončne žarke, se poudari pomen *tokonome*, niše v bivališču ali čajni hiši s posebnim simbolnim pomenom.

Na odnos med osvetljenostjo prostorov in senco niso pozabili niti oblikovalci prostora sodobnega stanovanjskega bloka z najemniškimi stanovanji v Gifu na Japonskem. [glej Ferre,..., 2001] Komunikacijski "hodnik", ki se drži fasade, ne služi le povezovanju prostorov posameznega stanovanja,

dejansko obstaja kot podaljšek sob, s svojo globino pa zagotavlja več sence v prostorih kot je to običajno pri naših projektih, ki se tičejo večstanovanjskih objektov, kjer naj bi bila osvetljenost bivalnih prostorov primarnega pomena in se komunikacije posameznega stanovanja (za razliko od nekaterih sodobno oblikovanih enodružinskih objektov) običajno ne pojavljajo na fasadi.

Ločitev prostorov po namembnosti

Čeprav sta si kulturi daleč vsaksebi, pri oblikovanju tradicionalne japonske in bosanske meščanske hiše obstaja podoben odnos do zasebnosti, težnja po ločevanju čistih in nečistih prostorov, ločevanje sanitarij, pa tudi kuhinje od bivalnih prostorov. Sem spada tudi odvod zraka iz kuhinje skozi odprtino v strehi, kadar je ta ločena od bivalnega prostora. Z ločevanjem takšnih prostorov naj bi se izognili neprijetnim vonjavam, vlagi in mrčesu.

V celoti gledano, je podoben tudi odnos do okolice in do narave vsaj kar se tiče mest, le da ima ta pri Japoncih širše zaledje. Pri gradnji gre za spoštovanje izročila, pri čemer je bosanska hiša enostavna, preprosta, brez "okrasja", v skladu s preprostostjo bosanskega človeka in z dejstvom, da bosanska arhitektura ostaja na obrobju Otomanskega cesarstva. Lesena dinarska hiša v centralni Bosni je bolj ali manj ločena od zunanjih kulturnih vplivov in zato najbolj avtohtona, preprosta pa predvsem zato, ker se je bilo potrebno zaradi požigov večkrat seliti in na hitro postaviti novo bivališče.

Stične točke in različni odzivi dveh kultur

Medtem, ko pri bosanski meščanski hiši *divhana s kamerijo* (veranda z dvignjenim podom) pomeni prostor namenjen druženju, zabavi in počitku, pri čemer posega v zunanji prostor

Slika 3: Odmik od terena in dodatni stebri, ki nosijo težo strehe. *Distance from the ground and additional columns that bear the weight of the roof.*

Vir: Ueda, A., 1990: *The Inner Harmony of the Japanese House*. Kodansha International, Tokio, New York, London: 13.

bivališča, je v splošnem gledano samo življenje nekdanjih Japoncev bolj ponotranjeno, prej naklonjeno tišini, (sedenju v *zazenu*) pogled pa obrnjen v zasebni vrt in/ali k simbolni točki prostora. (Še dandanes se na Japonskem smatra za nevljudno, kadar obisk na domu traja več kot eno uro)

Tradicionalna japonska hiša ni tako kot premožnejša bosanska meščanska hiša ločena na letno in zimsko nadstropje. Drugega nadstropja v vsej svoji arhitekturni zgodovini niti ni razvila (podstrešna etaža, kjer je že bila, je predstavljala prej neke vrste shrambo s skrinjami), zato pa naj bi bila enkratna v iznajdbi oblike verande z globokim napuščem, ki preprečuje direkten vpad sončnih žarkov v notranjost in ščiti steno pred namakanjem (še posebej kadar je ta iz materiala, ki slabše prenaša vodo). Bivališče Japoncev se iz zimskega prelevi v letno, ko lesene "panele", v toplih in vlažnih letnih mesecih odstranijo, s pomočjo pomičnih sten pa hišo kolikor je le mogoče povežejo z zunanjim prostorom.

Nivo arhitekture ali nivo opreme?

Pri japonski tradicionalni arhitekturi se v prostorih med nosilnimi stebri pojavljajo sistemi tankih, nenosilnih pomičnih ali fiksnih sten. Pogosti so tudi v prostoru samostoječi zasloni. Med pojmovanjem stene in "vrat" ni ostre meje, poleg tega da so "stene" pomične, jih je mogoče tudi odstraniti, zviti, odpreti, prostor med nosilnimi stebri dvigniti, ...

Kadar govorimo o "polprosojni" fasadni opni – zaslonih iz lesenih lamel, [glej Marolt, 2002: 59-61] je njihovo oblikovanje del arhitekturnega oblikovanja, ker pa vplivajo tudi na vzdušje v notranjem prostoru, sodijo hkrati tudi v območje opreme prostora. So del fasadnega ovoja in kompozicije fasade, hkrati pa del notranjščine, saj s svojo strukturo vplivajo na igro svetlobe in sence v prostoru, s tem pa na ambient in na počutje v

njem. Tudi veranda z urejeno okolico pri japonski tradicionalni arhitekturi je, kadar stojimo na parceli, del zunanjega prostora, gledano iz notranjega prostora, kadar je ta z njo v vidni povezavi, pa tudi del interiera.

Projektiran pogled

Usmerjen pogled na trg, ulico, na zanimiv izsek narave ali mesta, ni le domena, ki se tiče oblikovanja meščanske hiše v Sarajevu, pač pa fenomen, ki se pojavlja tudi v Modernizmu in ki se navezuje na zasebnost in stik z naravo. Pogled iz bivališča usmerjamo le na lep, ali vsaj sprejemljiv predel še posebej tedaj, ko gre za degradirano področje in se stanovanca v svojem bivališču žele od neprijetnega zunanjega prostora ograditi.

Projektiran pogled iz palače ali letne rezidence v urejeno in usklajeno okolico na Daljnem Vzhodu je bil prvotno rezerviran za vladarja. Kasneje ga je preko zen budizma, šintoizma prevzelo tudi ljudstvo, ki pa je danes kljub napredku in visoki tehnologiji glede tega vendarle običajno močno prikrajšano.

Na videz kaotično razvrščeni preboji fasade, sodobne betonske terase stanovanjskega bloka Kazuye Sejime v Gifu na Japonskem, [Ferre, ...: 2001] se opirajo na tradicijo, ki upošteva odprtost, oziroma pogled v naravo, na sceno iz narave, naravne lepote (na goro, drevo s simbolno konotacijo) oziroma na umetno ustvarjen zenovski oblikovan vrt, ki sledi simbolnim vrednostim posameznih elementov, (skali kot gori, pograbljenemu pesku kot morju, vodi) uravnoteženi asimetrični kompoziciji in estetskim pravilom, izročilu. Kljub dobrim namenom, dobremu oblikovanju, pogrešamo nekdanjo domačnost. Pogled, ki se odpira s teras, ni nič drugega kot pogled na ozaljšano "sivo cono". Sodobna tehnologija in moderni, kvalitetni materiali, pa tudi kvalitetna izvedba (konstrukcije v betonu) se pač ne morejo kosati z romantiko, lepotnimi ideali, ki jih nudi mirnejše okolje podeželja in nekdanjih mest.

Realnost sodobne japonske stanovanjske arhitekture

Siva realnost neudobja današnjih stanovanj na Japonskem, vsaj kar se tiče velikosti stanovanj, se glede na naše razmere kaže v predpisih, ki so veljali tudi za to gradnjo (omenjeni stanovanjski blok je bil zgrajen leta 2000) iz leta 1951, kjer velja, da naj bi sobi stanovanja merili med šestimi in pol in devetimi kvadratnimi metri, kar naj bi po naših kriterijih predstavljalo kvečjemu velikost kabineta. Nižja je tudi minimalna svetla višina prostorov (2,30 m). Minimalna površina za kuhinjo z jedilnico je sedem in pol kvadratnih metrov. Omenjena stanovanja v Gifu so namenjena različnim skupinam ljudi, različnim življenjskim slogom, zato se za enoto smatra soba in ne cela stanovanjska enota, zaradi česar ima vsako stanovanje najmanj tri dostope (do jedilnice, japonske sobe in do terase), pa vse tja do petih dostopov, ki stanovanje povezujejo z "zunanjim" prostorom. Vsak vhod naj bi se uporabljal glede na potrebe bodisi kot formalni vhod, ali kot dostop do terase, ... Običajno ima tudi japonska (*tatami*) soba svoj vhod, pri čemer izhodišče zanjo verjetno izhaja še iz tradicije, ko je premožnejše bivališče imelo tudi sobo za goste s svojim dostopom in celo vstopnim, lepo urejenim vrtom. (Neodvisno od kulturne sredine, v primerih kjer je to mogoče, želimo gostu predstaviti ali ga popeljati v najlepše opremljen, ali vsaj pospravljen prostor, ki ima dostikrat vlogo sprejemnice.) Terasa, ki je velika kot soba skupaj s hodnikom in pomeni z dveh strani odprt zunanji prostor, naj bi v resnici služila hkrati kot igralnica, jedilnica in pralnica (s pralnim strojem). Dejansko služi tudi kot "vrt" in sušilnica za perilo. [Ferre, Sakamoto, Sejima, 2001]

Sliki 4 in 5: Sodobno, minimalistično zasnovan arhitekturni objekt sredi parka, kjer naj bi otroci prosti čas preživljali v igri in zabavi. Postavitev v zelenje se približa izhodišču za vrtno uto, iz katere naj bi po svoji funkciji izhajala tudi bosanska divhana s kamerijo. [Marolt, 2006: 43]
Modern, minimalist architectural layout of a building in a park, where children can spend their leisure time playing games and enjoying. The setting among greenery is close to the rationale of a garden hut, which is also the functional origin of the Bosnian divhana with kamera. [Marolt, 2006: 43]
 Ralph Erskine, stolp – "hišica" sredi parka v Køpenhagenu, 2000.
 Vir: L' Architecture d'aujourd'hui 328.

Sledovi tradicije

Moderna arhitektura hote ali nehoče posnema idejo o praznem, prelivajočem se prostoru, "sosledju planov", povzema odnos Vzhodnjakov do prostora. Če ne drugje, se vsaj v sakralni arhitekturi do neke mere ohranja odnos nekdanjih japonskih oblikovalcev prostora do svetlobe in sence. Resnici na ljubo, tudi sodobna japonska arhitektura domačnost lesa zamenjuje s hladnostjo betona, materialom 20. stoletja.

Izhodišča japonske tradicionalne arhitekture se tičejo tako konstrukcije, kakor tudi strogo predpisanih (estetskih) pravil. Zanje je značilno strogo spoštovanje tradicije. Opreme je podobno kot v tradicionalni bosanski hiši malo, kjer je osrednji prostor halvata (sobe) prazen. Tudi pri novogradnjah je "japonska soba", če je le možno, neke vrste obveza. Kolikor je v natrpanih mestih še mogoče, poizkušajo ljudje poiskati stik z naravo, pa čeprav v zelo majhnem merilu. Iz odnosa do nje in njenih simbolov tudi izhaja japonska umetnost, predvsem pa tradicionalni način življenja, kjer je ritual del vsakdanjika in z njim ohlapno in prelivajoče se povezan, kjer oblikovanje vrta, cvetja, ..., iskanje in spoštovanje lepotnih idealov predstavlja način samorazvoja, ki pa se zaradi naglice in natrpanega vsakdanjika vendarle odmika.

Japonska je dežela senc. Globoki napušči ščitijo pročelje pred padavinami, omogočajo zasenčenje verande in predvsem notranjih prostorov. Japonsko tradicijo zaznamuje spoštovanje likovnosti naravne scene. V sivino senc uokvirjen viden izsek zunanjega prostora, zaradi svetlobnega kontrasta, pride v sklopu notranjščine še bolj do veljave. V moderni japonski arhitekturi pa se odnos do simbolnega pomena strehe izgublja, nekdanj običajnejši strmější naklon in lesena konstrukcija strehe (tudi kot del notranjega prostora) nista več pravilo.

Japonsko kulturo, s tem pa tudi umetnost in umetnost oblikovanja prostora, zaznamuje celovitost v pojmovanju entitet, rahločutnost, občutek za skladnost različnih elementov, spoštovanje rituala, posledično pa kompleksno gledanje na oblikovanje prostora. V določenih pogojih zato ni ostre meje med zunanjim in notranjim prostorom, naravnim in ustvarjenim, arhitekturnimi elementi in elementi opreme. V takšnih pogojih

uporabnost, trdnost in konstrukcija, trajnost in lepota dejansko začno bivati v dinamičnem sožitju, saj se emotivni odnos do sveta bivajočega, skupaj z intuicijo in nepredmetnim razumevanjem sveta, spoji z izkušnjami in konkretnim v gradnji, iz česar izhaja na primer logičnost izpopolnjene konstrukcije v tradicionalni gradnji.

"Prosto pritličje", odmik od terena, ki je v tradicionalni arhitekturi nastalo kot odgovor na vlago, pa tudi iz simbolnih razlogov, je mogoče v primeru, kadar odmislimo prvotni razlog za njegov nastanek, primerjati celo z uporabo pilotov v Modernizmu. Pri določeni japonski tradicionalni arhitekturi lahko govorimo tudi o usmerjenem pogledu. Tako kot modularnost in spremenljiva izraba prostorov je najverjetneje tudi ta vplival na moderno arhitekturo.

V sodobnem času za preseganje s čuti zaznavnega sveta ostaja vedno manj prostora, zato celo v tradicionalni, a hkrati tehnološko izjemno napredni Japonski in v svetu potrošništva, vključevanje simbolnega pomena posameznih entitet v oblikovanje prostora postopno, a vztrajno izgublja pomen, kar pomeni osiromašenje stavbarstva na ravni arhitekture kot umetnosti oblikovanja prostora.

Slika 5: Za naše razmere skromna kvadratura. Duhovita rešitev z umivalnikom v "hodniku" in na fasadi, ki pa ne zagotavlja primerne zasebnosti. Kazuyo Sejima, Gifu, 2000.
Modest surface area for our circumstances. The imaginative solution with the sink in the "hallway" and facade, which nevertheless doesn't guarantee adequate privacy. Kazuyo Sejima, Gifu, 2000.

Slika 6: Japonci ljubijo senco. Hodnik kot podaljšek bivalnih prostorov.
The Japanese love shades. The corridor as an extension of the living quarters.
Vir slik 5,6: Ferre, A., Sakamoto, T., Sejima, K., et al., 2001: Kazuyo Sejima in Gifu. Actar, Barcelona.

Viri in literatura

- Ferre, A., Sakamoto, T., Sejima, K., et al., 2001: Kazuyo Sejima in Gifu. Actar, Barcelona.
- Grabrijan, D., 1985: Bosensko orientalska arhitektura v Sarajevu s posebnim ozirom na sodobno. Partizanska knjiga, Ljubljana.
- Marolt, P., 2002: Pojavnost arhitekturne membrane iz lesenih lamel. Les 54/3: 56-61.
- Marolt, P., 2005: Arhitekturna vsebina med abstraktnim in konkretnim. AR 2005/1: 20-25.
- Marolt, P., 2006: Trajnostno oblikovanje na primeru tradicionalne bosanske hiše. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Nishi, K., Hozumi, K., 1985: What is Japanese Architecture? Kodansha International, Tokio.
- Nitschke, G., 1993: From Shinto to Ando: Studies in Architectural Anthropology in Japan. Academy Editions, Ernst & Sohn, London, Berlin.
- Tanizaki, J., 2002: Hvalnica senci. Študentska založba, Ljubljana.
- Ueda, A., 1990: The Inner Harmony of the Japanese House. Kodansha International, Tokio, New York, London.
- Zwinger, K., 1997: Wood and Wood Joints: Building Traditions of Europe and Japan. Birkhäuser, Basel, Berlin, Boston.